

KÖNYVISMERTETÉS

S. Sárdi Margit: *Napló-könyv. Magyar nyelvű naplók 1800 előtt*. Att-raktor, Máriabesnyő, 2014. 236 p. (ISBN 978-615-5257-66-7)

S. Sárdi Margit nem először nyúl a napló, az emlékirás témájához: korábban már írt a női naplóírókról,¹ az önéletírás sajátosságairól² és a további jellemzőiről.³ Legújabb könyvének középpontjában a napló mint „(szép)irodalmi” írásmű áll, amely kutatásának kérdéseire, lehetőségeire, szükségszerű rendszerezésére és az irodalomtudományban elfoglalt helyére hívja fel a figyelmünket. A kötet így egyedülálló a napló kutatásban, rámutat az ebben a témában megbújó kincsekre, amelyeknek felfedezéséhez és elemzéséhez még hosszú, de annál izgalmasabb út vezet.

A nyolc fejezetből álló könyv a 16. és a 18. század között keletkezett magyar nyelvű naplók segítségével veszi górcső alá a napló kutatásban és -irodalomban eddig felmerült problémákat és igyekszik azokra megfelelő javaslatokkal és megoldásokkal szolgálni. Az irodalomtörténész az első három fejezetben a naplóról, az emlékirásról alkotott véleményeket ismerteti a különféle tudományokban: elsősorban az irodalomtudományban, a történettudományban, a társadalomtudomány és a pszichológiában. A magyar nyelvű szakirodalom mellett áttekinti a német és az osztrák nyelvűt is, melyek segítségével mutatja be az emlékirásnak a 19. és a 20. századi megítélését, végül a tudomány jelenlegi állásfoglalására is kitér. Ebben a bevezető részben tudhatjuk meg, hogy hosszú ideig csak történeti forrásként kezelték, nem törekedtek irodalmi értékének kutatására és csak az előző században kezdődött el egyfajta érdeklődés e műfaj felé. A könyv célja, hogy fellazítsa ezt a tudományos merevséget és hangsúlyozza a napló szépirodalmi értékét. Ennek elengedhetetlen feltétele műfaji besorolása, amelynek szükségszerűségét a szerző is érzi és a későbbi fejezetekben vállalkozik erre a feladatra. A napló sajátos irodalmi jellegének meghatározásához hívja segítségül a

pszichológia tudományát, amellyel az egyénnek, az énnak a személyiségét kutatja a feljegyzésekben.

A harmadik fejezetben a 19. és a 20. század olyan kutatási irányvonalait ismerhetjük meg, amelyek az egyénnek a társadalomra való hatásával és pszichológiai szerepével foglalkoztak. Az író emlékező képessége kulcsfontosságú szerepet játszik, hiszen erre támaszkodik a napló megírása során. A szerző a felidézéssel és az emlékezéssel mint pszichológiai folyamatokkal foglalkozik és bemutatja az ezekkel foglalkozó 20. századi pszichológiai megállapításokat (felhívva a figyelmet a nyelv használatának sajátosságaira, valamint az emlékezés pontatlanságára). Számba veszi azokat a tényezőket, amelyek szükségszerűen befolyással bírhatnak az egyén emlékező képességére (egy trauma, amely eltorzíthatja az adott emléket, vagy a múltbeli emlékek megszépülése). Egy másfajta problémát generál műfaji besorolása kapcsán, hogy az egyén egyszerre kerül a narrátor és az átélő személy, valamint a szereplő és a befogadó bőrébe. A kérdés megoldását az irodalmi és pszichológiai narratív kutatás eredményei szolgáltatják, melyek ismertetése első olvasatra egy gordiuszi csomóhoz hasonlít. Ez a fejezet a könyv legbonyolultabb és egyben nagyon érdekes része. Nem mindenki lehet jártas az én-kutatásban, és bár S. Sárdi körmönfont mondatai sem könnyítik meg az olvasást, azonban a későbbi fejezetekben hozott példákkal és érthető magyarázatokkal mégis sikerül megértetnie a pszichológia és az irodalom tudományának e témában való összefonódását. A naplóíró személye tehát egy igen bonyolult és összetett kérdésköre a könyvnek: a naplóíró kettős jelenléte feltételez egy olvasót, aki az író önmaga.

Ehhez az első lépést az emlékiró műfajcsoport meghatározása szolgáltatja, a magában foglalt műfajok elkülönítése és elnevezése. A szerző olyan feladatra vállalkozott, amire eddig egészen kevesen és nem nagy sikerrel: egy műfaji elnevezés megalkotására, amely meghatározza ezeknek az írásoknak a sajátos és közös jellemzőit. Az előbbi fejezetekben leírt megállapításokból kiindulva a szerző a műfajcsoport kialakulásának legfontosabb tényezőjét a 16. századra már kifejlett én-tudatban látja. Miután megmagyarázza ezt a korszakban végbemenő változásokkal, áttér a névadásra. Az előző évszázadokban többféle elnevezése létezett (diarium, feljegyzés, jegyzőkönyv, história, krónika, memorabilia stb.), így nem alakult ki következetes és meghatározott megnevezés sem. Érthető, hogy így nehéz tudományos kutatást végezni egy olyan témával kapcsolatban, amelynek még nincs egységes műfaji neve. Az irodalomtörténész az emlékiró műfajcsoportban formai megjelenésük, időrend és periodicitásuk szerint különböztette meg az írásokat, amelyeknek

¹ Naplók és naplóíró nők (XVII–XVIII. század). *Irodalomtörténet*, 37 (87.) (2006) 618–628.

² Az önéletrajzi szelf és a 17–18. századi önéletírások. In: *Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*. (Szerk. Balázs Mihály–Gábor Csilla.) Kolozsvár, 2007. 209–222.

³ A kora újkori „értelmiségi” napló. In: „...mint az gyümölcsös és termett szőlőveszszöc...”. (Szerk. Stemler Ágota–Varga Bernadett.) 2010. 287–298. Továbbá: *Az időszakos naplók*. In: *Eruditio, virtus et constantia*. Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére I–II. (Szerk. Imre Mihály–Oláh Szabolcs–Fazakas Gergely Tamás–Szárász Orsolya.) Debrecen, 2011. 251–258.

a személyes nézőpont a közös jellemzőjük. Ezen belül található a napló, amelyről gyorsan kiderül, hogy szintén többféle műfajt rejt magában. A naplót mint műfajcsoportot így megkülönbözteti a többi „rokonától” attól függően, hogy a benne leírtak mennyire friss élmények. Tehát azon feljegyzések sorolhatóak ide, amelyekben a leírt emlékek a közelmúltban történtek (a már említett torzulás és megszépülés még nem hatott rájuk).

A napló műfaji besorolásának nehézségeit fokozatosan oldja fel, s az elkülönítése után rátér a nagy kérdésre, hogy mi is pontosan a napló. A naplóíráskor kiadásának kezdetei és az ezzel kapcsolatos problémák – a közlések színvonala és megbízhatósága nagyon alacsony – ismertetésével képet kapunk a tudományos érdeklődés szakaszairól. Az elsősorban történészek által kibocsátott gyűjtemények és kiadások leginkább egy-egy történelmi szereplő írásaira fókuszáltak, személyes adatokkal, vagy az író személyiségével alig foglalkoztak. A szerző azonban felhívja a figyelmünket arra, hogy a korábbi századok – ha nem is irodalmi – érdeklődésének köszönhetően lehet ma is olvasni és kutatni ezeket a feljegyzéseket. Az emlékiró műfajcsoport meghatározása után a napló mint műfajcsoport is definiálásra szorul. A szerző ez esetben is többféle megközelítést vázol fel, de arra a következtetésre jut, hogy mivel meghatározása igen nehéz, célszerűbb inkább elhatárolni más műfajoktól (publisztikától, fiktív naplótól, történetírástól), így szűkítve le a csoportot. Továbbá különbséget tesz még a magán- és az irodalmi napló között, aszerint, hogy az író nyilvánosságra szánta-e, avagy sem. A napló műfaji osztályozásában a külső megjelenést, a tartalmi és formai jegyeket, a bejegyzések gyakoriságát, az írók személyét és a funkciókat – emlékeztetés és a lelki élet irányítása, a sok átfedés miatt azonban ez sem szolgálhatja a teljességet – is figyelembe vette. Műfaji meghatározását tovább bonyolítja a napló utóidejű módosítása: a naplóíró ugyanis átírhatta, átdolgozhatta, átmásolhatta vagy utólag hozzá írtatott megjegyzéseket.

Az anyaggyűjtés során csak a magyar nyelvű és nyomtatásban megjelent naplókat használta fel, kivéve az Erdélyi Múzeum egykori kéziratanyagát. A 141 naplóíró 164 naplóját egy adatlapon osztályozta a naplóírók felekezeti, társadalmi hovatartozása és földrajzi elhelyezkedése alapján. A táblázatokon kívül a könyv végén található Függelékben további hét diagram segítségével szemlélteti a kutatás során elkészített listát.

A könyv utolsó fejezetében ezeken a naplókon keresztül kapunk választ a fentebb említett szempontokra: a fennmaradt naplóknak több mint a fele erdélyi, kezdetei főleg a nemességhez és a polgársághoz kapcsolódnak és többségükben református vallású környezetben születtek. A szerző kitér a napló írásának indításaira (az egy családban, vagy társadalmi rétegben élő naplóírók példája adhatott bátorságot rokonaiknak, barátaiknak az írásra), műfaji sokszínűségére (útinnapló, követi napló, városi és udvari naplók), írásának tudatosságára (a kései naplóírókra jellemző) és mikrokulturális tényezőjére (a naplóíró hatással bírt a körülötte élőkre). A napló irodalmi jellegének és megszerkesztésének feltételei ismertetése közben pedig elénk tárul ennek az irodalmi műfajcsoportnak a megszületése és további alakulása. A szerző mindezt úgy éri el, hogy a naplót mint irodalmi terméket elemeire bontja, amelyek felnagyításával rámutat az egyes írásokban rejlő szépirodalmi vonásokra (olyan irodalmi szövegeket tartalmazhatnak, amelyek más emlékirói műfajokban nincsenek: fohász, év- és hónapösszegzés, vagy akár időjárás bejegyzés). A fejezet végén szóba kerül a női, illetve az öregkori napló,

amelyek önmagukban is egy külön kutatást igényelnek. Az előző nehézsége számbeli korlátozottságában (a szerző mindösszesen öt magyar nyelvű példát talált a vizsgált források között) találhatóak, mivel a korábbi századok kiadói számára nem szolgáltak elég értékes történelmi adatokkal, így sokszor hiányosan vagy egyáltalán nem nyomtatták ki őket. A szerző így nem is látja értelmét, hogy nemek szerint különböztesse meg a naplókat, annak ellenére, hogy vannak kivételek, amelyek a nemi különbségükből adódó más társadalmi és életlehetőségekből származnak. Az öregkori naplók szintén kuriózumként szolgálhatnak a kutatásban, mivel a tárgyalt időszakban kevesen éltek meg azt a bizonyos „öregkort”. További nehézségeket okoz a bejegyzések ritkulása az öregedés folyamatával, amit inkább fizikai okoknak tulajdonít a szerző, mintsem szelleminek.

A Napló-könyv egyes részeinek bonyolultsága ellenére is olvasmányos és hiánypótló mű, amely nem csak az irodalomtörténészek, de a napló kutatásban kevésbé jártas publikum érdeklődését is felkeltheti. Ilyen például, hogy a *gender studies* módszerével is megközelíthető és feldolgozható a tárgyalt korszak női naplóirodalma. S. Sárdi Margit könyve felhívásként és programként egyaránt értelmezhető: felhívja az irodalomtudomány figyelmét egy sokáig lapangó, irodalmi értékeket rejtő forráscsoportra és ennek egy korszerű feldolgozását, értékelését és az irodalmi műfajok csarnokában való elhelyezését javasolja.

Ruszkai Zsófia

Dr. Várkonyi Tibor: *Négy király, egy szultán*. Tarsoly Kiadó. Budapest, 2014. 400 p. (ISBN 978-963-9570-59-7.)

A gyanútlan olvasót igencsak lépre csalhatja Várkonyi Tibor kötete, s úgy hiheti, a szerző hiteles forrásfordításokat gyűjt össze a Jagellók korától Szigetvár elestéig. Mi több, még a történettudós is – ha éppen csak belelapoz a könyvbe és szemrevételez a szerző által „közölt” egy-két 16. század közepi levelet, mint azt a recenzens is tette – anélkül, hogy pontosabban tájékozódna a szerző célkitűzéseiről, könnyen gondolkodóba esik, és azon morfondírozik, miért nem ismeri a szinte tökéletesen hitelesnek ható Oláh Miklós-levelet vagy szultáni naplórészletet. Létezne, hogy kiadatlan forrásokra lelt a szerző, és azokat kitűnő fordításban közli? Ha gondosabban utánanézi a recenzens, s „utánamegy” egy-egy adatnak, még inkább megdöbben, hogy hosszú évekig folytatott kutatás után hogy-hogy nem került a kezébe például Sir John Wallop, angol követ 1527. évi Olmützből írott levele, hiszen Wolsey kardinális megbízottja éppen akkor a helyszínen tartózkodott, és a recenzens úgy vélhette, hogy áttekintette Wallop összes ilyen tárgyú levelét. Várkonyi vajon hogyan bukkantatható a nyomára új forrásoknak? Vagy, hogyan kerülhetett a kezébe egy, Antonio Rincón francia kém szereplésének menetébe éppen belevágó témájú levelezés, amikor azt gondolná a történelmekutató, hogy Rincón pályafutását maga is végigkövette. A recenzens ekkor kezd el hitetlenkedni, s éppen ez a hatás az, amit feltehetően Várkonyi el kívánt érni, még a szakkutatók körében is. Ha elővigyázatlanok vagyunk, és nem tájékozódunk megfelelően, könnyen belesétálhatunk a szerző csapdájába. Arról van szó ugyanis, hogy Várkonyi Tibor *fiktív* forrásokat közöl! A kötet igazi különlegesség, mert – ahogyan az előszó írója, Varga Szabolcs is kiemeli –, olyan „forrásokat rejt, amelyek hasonló stílusban készültek, mint a fennmaradt iratok túlnyomó többsége”. Néhány ilyen „forrásmű”

olyan tökéletesre sikeredett, Várkonyi olyan pontos, valós adatokat épít beléjük, hogy az az érzésünk támad, mintha eddig fel nem fedezett, ismeretlen dokumentumok elevenednének meg. A feljegyzések, naplórészletek olyannyira életszerűek és „valóságszagúan” vannak a tényleges események menetébe ágyazva, hogy – Varga Szabolccsal egyetértve – „akár meg is íródhattak volna”. A szerző történelmet konstruál, oly módon, hogy a rendelkezésre álló valós adatokból – Brodarics, Guidoto és Burgio jelentései, Hieronym *Laski*, *Statileo János* vagy *Piotr Tomicki levelei* – rekonstruálja egy-egy adott pillanatban a történeti valóságot – mint például Bakics Pál hírei 1526 tavaszán Szulejmán hadmozdulatairól – és azoknak a tényeszerű, hiteles keretébe illeszti be a saját *kreált* – „a szultán levéltárában talált” – iratait. Ezek így szinte hitelesnek hatnak, hiszen minden olyan információ, amiről bennük szó esik, *valós*.

A szerző módszerével természetesen lehet nem egyetérteni, kritikus szemmel bírálni, de úgy vélem, jelen esetben nem ez a recensens legfőbb feladata – hiszen bevallottan nem egy történeti szakmunkáról van szó –, hanem az, hogy erre a minden szempontból egyedülálló vállalkozásra felhívjuk a figyelmet. A szerző igen sokat árul el a vizsgált korszakról, annak történeti szereplőinek „bőrébe” bújva, mintegy fiktív „szemtanúként” közrebocsátva az egyébként megtörtént eseményeket II. Lajos vagy II. Szulejmán szemével. Ha az olvasó nyitott módon viszonyul munkamódszeréhez, igen sok hasznos adat birtokába kerül s jobban megismerheti az adott korszakot vagy annak szereplőit.

Várkonyi metodikája ebben a formájában ugyan páratlan, de talán lehet azokkal a dokumentumregényekkel rokonítani, amelyek az utóbbi évtizedekben nagy könyvpiaci sikereket értek el, mint például Barbara Tuchman magyarra is lefordított *Távoli tükör* című munkája. Ez utóbbi egy színes mozaikkép, amely a legtöbb részletében hiteles forrásokra épül, valós iratanyagot a szövegbe építve rendez keretbe egy-egy történeti szereplő életén keresztül az események menetét. Maurice Druon vagy Graham Shelby történeti regényei is olyan pontos műalkotások, amelyek majdnem minden részlete tényszerű valóságon, forrásanyagon nyugszik, csak épp egy fiktív regényfolyamba vannak építve. Shelby krónika- vagy levlérrészleteket ad a szereplői szájába.

A szerzői előszóból világosan kiderül Várkonyi hitvallása. Kétségtelen, nagyon jó kiindulási alap II. Lajos 1526. augusztus 25-i, már a mohácsi táborból írott levele Batthány Ferenc bánhoz, amelyben – félretéve az uralkodói levelezés minden protokollját – mély kétségbeesésben immár nem a király, hanem az ország sorsáért aggódó ifjú könyörög, hogy „sebesen”, a „leggyorsabban siessetek” (26. o.). Ebből kirajzolódik Lajos „emberi mivolta”, amit a szerző a leginkább be kíván mutatni. Célkitűzése az, hogy láttassa, szereplői „nem királyok, főurak és katonák voltak, hanem elsősorban emberek, ugyanolyan érzésekkel, mint mi magunk” (26. o.). Ehhez a propozícióhoz Várkonyi a kötet során végig ragaszkodik. Valóban, úgy tűnik, belemélyedve bizonyos értelemben II. Lajos vagy Szulejmán lelkének mélységeibe, a történeti szereplők személyes attitűdjei „vezetik” a kezét, s egyfajta pszichológiai megközelítéssel is próbálkozva megértéssel viseltetik irántuk, illetve elfogadja, hogy Lajos, Szapolyai vagy Ferdinánd „nem voltak tehetetlen bábok”, „tették, ami erejükből futotta”, s „elmentek lehetőségeik határaihoz” (27. o.).

Várkonyi fiktív krónikái, a *Memoria Hungarorum*, a Mahmud Terdzsumán mintájára kreált Murád Dragomán táblái, a Szigetvár felé haladó Szulejmán feljegyzései, valamint a kor történeti

szereplőinek széles tárházából válogatott levelek– Czibak Imrétől Fráter Györgyön át Andrea Corsini londoni követig – is rengeteg valós adatra támaszkodnak. A szerző tényleges források köré szervezi a fiktív anyagot, azokban szinte mindenütt valós dokumentumokra hivatkozik, így ugyan maguk a „források” valóban fiktívek, de az általuk közöltek a valóságot tükrözik. Beriszló Péter 1516-os Miksának írt vagy VIII. Henrik 1526-os áprilisi levelében közöltek a *Memoria* lapjain valóság; ahogy a Werbőczy és Balbi kapcsolatáról írottak is; csakúgy, mint Frangepán Bernát vagy Korbáviai János kiugrási kísérlete, továbbá Móré Fülöp 1521-es követségei. Ferdinánd valóban október 20-án ad választ a bécsújhelyi találkozón; Lajos valóban ilyen tartalmú levelet ír a pápának 1524. február 4-én. Pontosak az 1522-es Reichstagról vagy Szapolyai 1523-as olmützi látogatásáról írottak, csakúgy, mint az 1526-os török hadjáratot nehezítő esőzések és a Száva áradásának bemutatása, vagy a Pétervárad védelméért tett felajánlások, illetve az Erdély elleni oszmán támadás lebegtetése. Brodarics követségeinek a *Memoriába* építése a követ levelezésének időrendjéhez és annak tartamához illeszkedik. Campeggio legátus valóban nagy haraggal vonta kérdőre Szalkait a török békéről hallott hírekről, Burgio pedig valóban morva gyalogságot toborzott.

Várkonyi forrásainak a stílusa is „megtévesztően” hiteles: Szulejmán Allahhoz való fohásza, Morus Tamás levele Szapolyai kiátkozásáról, vagy Salm gróf tömör hadijelentése meglepően autentikusnak hat, ahogyan Török Bálint is nem a nevéén, hanem a „fehér barátként és „az özvegyként” illeti Fráter Györgyöt is Izabellát. A dragomán írásai például „az óvatos farkas történetéről” is remekül megállják helyüket.

Várkonyi igen sikeresen tesz kísérletet arra, hogy „közelebb férközzön” II. Lajos lelkivilágához, s megrajzolja a kétségek és félelmek között gyötrődő, a kormányzás és a hadakozás ügyeiben még tapasztalatlan ifjú belső vívódásait. Ennek egy külön, fiktív naplót szentel, amelyet II. Lajos 1526-ban írt (volna), *Commentariorum Ludovicus Rex, MDXXVI* címmel. Várkonyi tüzetesen megvizsgálta II. Lajos levelezését, és megpróbált beemelni a „naplóba” olyan stilisztikai fordulokat, vagy azokhoz hasonlókat „gyártani”, amelyekkel a király személyiségéről érzékletes képet lehet festeni. Burgio jelentései alapján szinte valósnak hat az a kifakadás, hogy „sakkoznak velem” (175. o.). A munka így tele van olyan szomorú önvallomásokkal, mint „a sors elől nem tudok kitérni”, „tanácsadóimban ... csalódnom kell” (170. o.); „senki sincsen, aki értené a fegyverek nyelvét” (184. o.); „rémálmok gyötörnek” (190. o.), amelyek valóban úgy tetszenek, mintha maga a király írta volna őket. Készek vagyunk elhinni a szenvedő ifjúnak, hogy a tehetetlenség valóban „rettentően kifárasztja” (184. o.). Megismerjük, Lajos milyen véleményen van egyes politikai szereplőkről: Werbőczy „a végveszély pillanatában háttal fordít” a hazának (171. o.). A király Bornemissza Jánoshoz fűződő bensőséges viszonyáról is értesülhetünk. A „krónikás” szerint „gyermekét látja” a királyban (51. o.). Jellegzetes, ahogy Lajos „faggatja” (182. o.) Bornemisszát, s mindenben próbál a tanácsaira hagyatkozni.

Érdekes az a kötődés, amit a szerző a királynak tulajdonít Kempis Tamás *De imitatione Christi* című munkájához, hiszen ebből az uralkodó igen gyakran idéz. Mi több, még izgalmasabb kérdéseket vet fel az, hogy 1532-es kiadása előtt eljuthatott Lajos birtokába Machiavelli *Il Principéje*, s azt a király igen sokszor idézi, sőt teljes szakaszokat épít be ebből a szövegébe. (Igaz, valóban vannak

arra adataink, hogy *De Principatibus* című változata ismert lehetett 1513 körül.)

Várkonyi a legfrissebb szakirodalmat is beépíti művébe, így adhat számot Lajos a mohácsi hadrendről vagy így kerülhet a király kezébe a nemrég Antonín Kalous által közölt, itt Burgionak tulajdonított vázlat, a hadsereg kivonulásának rajzával. A szerző végigvizsgálta a szulejmáni ajánlat historiográfiáját, és a Memoria írójának szájába adva a szavakat a legújabb álláspontot közli Behrám császár történetéről. Kiválóan illeszti be Várkonyi az úgynevezett második ajánlat történetét Ferdinánd és Schnaidpeck levelezése közé. Megismerhetjük, miként vélekedik Lajos király az „actio radius” elméletéről, ami első látásra anakronisztikusnak hat, csakúgy, mint az, hogy az uralkodó tudatában lett volna pontosan Kászim napja jelentőségének (185., 194. o.). Mindazonáltal igen érdekes okfejtés, hogy a kormányzat tisztában lehetett azzal, hogy a „török ügy indítja meg hadjáratát, hogy a meleg hónapokban legyen ideje ... visszavonulni” (185. o.). Igaz, az talán nem kis túlzás, hogy Lajos azt „jósolja”, hogy „a török ... Bécsen túl soha nem tudna hosszabb időre gyökeret verni” (uo.). Az egyik legérdekesebb rész, amelyben Lajos bevallja, valóban aggódik, hogy egymásnak ellentmondó parancsokat küldött Mohács előtt Szapolyainak, amelyeken „a vajda nem tud kiigazodni”, s lehet, emiatt késik el a csatából (198. o.).

Ha a 16. század tapasztalt szakkutatója árgus szemekkel vizsgálja Várkonyi munkáját, természetesen rá fog bukkanni jó néhány olyan elemre, amelyek alapján diadalittasan jelentheti ki, hogy „megfogta” a szerzőt, és rábizonyíthatja, hogy írása fikatív, anakronisztikus, vagy stilisztikailag, nyelvileg nem illik a korszak sajátosságaihoz. Ez azonban embert próbáló feladat. A recenzensnek nem célja itt, hogy listát adjon Várkonyi tévedéseiről, hiszen nem szakmunkát ismertet, mégis, még inkább a tökéletes illúzióhoz közelíthetett volna a munka, ha például a csak az Erzsébetkorban használt Enfield Palace-t nem szerepelteti keltezési helyként a szerző a 1520-as években; vagy egy hivatalos diplomáciai levélben nem kell egy követnek magyarázkodnia Montmorency keresztnevének eredetéről; s ugye nem tudunk arról, hogy boszniai érsek létezett volna, ahogyan Podvinyai Pál sajkás kapitány is helyesen Tamás (egy másik helyen így is szerepel). Lajos király sem nevezte a mai, hadtörténeti irodalomban meghonosodott nevén „szávaszentdemeteri-nagyolaszi” ütközetnek az 1523-as csatát a török ellen. A király „saját naplójában” bizonyára nem mondana olyat, hogy „Allah dicsőségére” (175. o.), vagy akár nem fémjelezné egy korszakot úgy, hogy a „Hunyadiak kora” (186. o.). Kevésbé hiszem, hogy Kara Ahmed az egri nőket is megemlíttette volna mentségére szólva a szultánnak.

A dinasztikus ábrák esetén furcsán hat, hogy a trónralépés ideje helyett a születési idő van feltüntetve. A Foix-háznak igen terebélyes ágai voltak, s a magyar királyné, Anne de Foix apja a ház Grailly-ágából eredt, s így is különböztette meg magát az „egyéb” Foix-któl. A szerző genealógiai módszertana is furcsának hat, hiszen például oly módon igazol rokonságot II. Lajos és VIII. Henrik között, hogy több generáción átívelve nőági kapcsolatokat halmoz fel, ami ugyan igazolható, csak hogy ennek alapján a korabeli Európa majdhogynem összes uralkodója rokonságba hozható egymással. Egymás mellé állítva, hogy II. Lajos és Szapolyai János is Olgierd litván nagyhercegtől származott nem kissé hat megdöbbenően, még ha voltaképpen valóságos a nőági felmenőkkel igazolt kapcsolatok. Az pedig ugyan valódi kuriózumként hat, hogy a szerző a

18. században élt Beck családon keresztül beilleszthető akár a Zrínyiek, akár Török Bálint, akár a Pálffyak – nőági kapcsolatot is figyelembe vevő – leszármazási táblájába, mindazonáltal úgy érezzük, a szerző ennek túl nagy teret szentel, s e hosszú függelékek közlése súlyos teher. Ezzel ugyan magyarázza azon célkitűzését, mely Mohácsnál elesett hőssel áll maga rokonságban, vagy hogyan kerül személyesen is közel Zrínyi sorsához, de erről egy külön közleményben lett volna szerencsésebb megemlékezni. Egyéb probléma a leszármazási táblák esetén, hogy Mátyásnál „Edelpeck Barbara” úgy van feltüntetve, mintha a király törvényes felesége lett volna. Azt, hogy Hunyadi János apjának felesége Morzsina Erzsébet lett volna, bizonyítani nem lehet. Uralkodói neveknél a nem magyarított keresztnev – Juana, Juan, Kazimir – ugyancsak furcsán hat. V. Károly nem „Petras”, hanem Neopatras hercegi címére tartott igényt (ami legfeljebb görögül Nea Petra). Vágszendrő vélhetően elírás Végszendrő helyett. Burgo egyszer „del”, máskor „da” Burgo.

Meg kell jegyezni, a szerző nagy munkát végzett abban is, hogy az adott szereplőkről szinte lexikonnyi, igen pontos életrajzi adat közöl. Külön érdeme, hogy jó minőségben közöl eredeti aláírásokat.

Összességében Várkonyi munkája üdítő vállalkozás, gondolatébresztő kísérleti alkotás még a szakkutatók számára is. Leginkább egy valós alapokon nyugvó „dokumentumokra” támaszkodó, s minden elemében tényszerűséghez ragaszkodó, precízen megalkotott történeti regényként lehetne értelmezni, de mégsem csupán az, mert annál sokkal színesebb és párját ritkító alkotás lenne a maga nemében, de – ugye – nincs „maga neve”.

Bárány Attila

Polgárosodási folyamatok forrásai Nógrád megyében. Mikszáth kora. Dokumentumok Nógrád megye 1867–1914 közötti történetéhez. (Szerk. Hausel Sándor.) Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára. Balassagyarmat, 2010. 424 p. (ISSN 0238-1990; ISBN 978-963-7243-02-8)

Ha azt olvassuk egy kötet címeként, hogy „Mikszáth kora”, arra óhatatlanul is felfigyelünk, felidéződnek bennünk egykori tanulmányaink a neves íróról, esetleg személyes olvasmányélményeink. Nem beszélve a Mikszáthot övező pikánsabb történetekről, feleségéről, Mauks Ilonáról, recepteskönyvéről, és még lehetne sorolni az egyéni benyomásokat vagy egyből a kötettel kapcsolatos elvárásokat is. Így van ez még akkor is, ha levéltárosként pontosan tudjuk, hogy a források megrajzolta milió nem egyezhet azzal a képpel, amelyet Mikszáthról és koráról őrzünk. Ám többünkben ott bujkálhat valahol a várankozás, hogy vajon milyen benyomásokat szerezhettünk az északi megye „boldog békeidőiről” e kötetet forgatva? Mennyire egyezhet a dokumentumok adta kép a jeles író által felvázolt idilli paraszti életmóddal, a letűnt és ellentmondásos dzsentrí-közeggel, a novelláinak sajtóságos atmoszférája sugallta világgal?

Kérdéseinkre mindjárt a kötet bevezető sorai választ adnak, meglehetősen összetett módon, amit megerősít a források átolvasása. A szerkesztő megérezte a kötet címe által sugallt milió, a forráskötet sajtóságos dokumentumai, valamint a hivatalos történetírás eddigi produktumai közti ellentmondásokat és sikerült e paradoxont feloldania. Pontosabban, sikerült egyértelművé tennie ennek a forráskötetnek – a dokumentumok sugallta értékrendnek megfelelően

– a feladatát és célját. Felidézte a vármegyéről eddig megjelent történelmi írásokat, röviden elemezve is azokat. Kiemelte Mikszáth sajtósági viszonyát a történetíráshoz, egyben jelezte a korszak ellentmondásosan összetett társadalomtörténelmi folyamatait. Mindezt abban a reményben tette, hogy a forráskötet is ezt az összetettséget idézi fel.

Magam úgy látom, sikerrel járt, még ha némi hiányérzetünk akad is. Úgy vélem, a népes szerkesztő- és szerzőgárda eredményesen igyekezett a fejlődési folyamatokat elélni tárnivalóan. A klaszikus történelmi olvasókönyvek műfaját is megidézi kissé a kötet, ugyanis a szerzők a releváns és adekvát levéltári dokumentumok mellett a helyi sajtó néhány tudósítására is támaszkodtak – jó érzéssel. A többéves kutatómunka során feltárt több száz dokumentum közül a szerkesztők 135 olyan forrást válogattak ki, amelyek megítélésük szerint a polgárosodási folyamatok egy-egy szintjét ismerik az olvasóval. Minden válogatás, szelektálás szubjektív, ugyanakkor összetett módszertani folyamatok eredménye is, ám sajnos ezt az összetettséget a szerkesztő nem tükrözteti a teljes, feltárt forrásanyag összegzésével, s a válogatás szempontjainak ismertetésével is adós maradt. Pedig szívesen olvastam volna egy részletesebb módszertani elemzést, forrásértékelést, amelyből talán az is kiderült volna, hogy a forrásfeltárás mely területeken tudta árnyaltabbá tenni az eddig ismert megyetörténetet. Bár a bevezetőben vázlatos megyetörténetet is olvasható, ám egy sommás, lényegre törő összegzés készülhetett volna, amely a forrásfeltárás jelenlegi állapotára is kitér, és amelyből kiderülhetne, hogy melyek azok a területek, ahol még fontos kutatás várható. Erőteljesebben kellene érződnie, mi is a kötet koncepciója, és a dokumentumokban ábrázolt folyamatok elemző összevetése is hasznos lehetne, kiegészítve a megyetörténelmi kutatások jelenlegi eredményeivel. Ennek ellenére tény, hogy a vázlatos kitekintés kitér a legfontosabb polgárosodási folyamatokra, a megye sajtósági fejlődésének ellentmondásaira, egy átfogóbb történelmi kontextusba helyezve: abba, amelyben a dualizmust követő korszakok értékteremtése zajlott.

A források zöme (közel hatvan dokumentum) a megyeszékhelyhez, Balassagyarmathoz köthető, mellette pedig Salgótarján és Losonc egymástól eltérő gazdaság-, társadalom-, politika- és kultúrtörténelmi folyamatait bemutató dokumentumokat tanulmányozhatunk. Más települések (pl. Fülek, Gács, Szécsény, Szügy) is megjelennek a forráskötetben a helyi fejlődést dokumentáló iratokkal. A források nem tematikai, hanem kronológiai sorrendben követik egymást. E tény a bevezetőben meg is indokolják, ám egy ilyen tartalmas és mennyiségében is jelentős forrásapparátusnál több esélyt kellett volna adni a tematikai tagolásnak, még akkor is, ha a források összetettsége miatt egyértelmű kategóriákat nehéz felállítani. Ez azonban nem von le semmit a közölt dokumentumok értékéből, olvasásuk hasznosságából. Több olyan forrásanyagot is felsoroltak azonban, amelyek hiánya vagy töredékessége miatt ezekre a szerkesztők nem támaszkodhattak. Szerencsére olyan primer fondképzők anyaga, amelyek iratai forrásértéke kiemelkedő, rendelkezésre álltak, és ezek törzsanyagát adják a forráskötetnek. Ilyenek a vármegyei alispáni iratok, a közigazgatási hatósági iratok, a törvényhatósági bizottság dokumentumai, községi képviselőtestületi anyagok, tanfelügyelőségi iratok, egyesületi alapszabályok gyűjteménye stb. A jogszolgáltató szervek forrásait, a cégbírói iratokat, s az iparhatósági forrásokat azonban hiányolom ebből a felsorolásból. Van némi hiányérzetem az egyesületi élet markánsabb megjelenését illetően is. A korabeli civil közösségek rendkívül

fontos szerepet játszottak a polgárosodási folyamatok kiteljesedésében a gazdaság, a társadalom és a kultúra számos területén. A gazdasági fejlődést azonban nagyon összetetten bizonyítják a válogatott források, az infrastruktúra fejlődését is idesorolva: a megyei úthálózatról, az építkezésekről, az új hivatali apparátus létrejöttéről, a vasúthálózat fejlődéséről, a településeket fejlesztő intézkedésekről több fontos irat található a kötetben. E szövegek a hivatali szakzsargon ellenére is kiváló nyelvművelek, egy letűnt korszak írásos „tanúvallomása”. Kicsit még a mikszáthi anekdotavilág is meglevenedik némelyiküknél, magam a „becskei plébános és kántortanító között kitört viszályból eredő templomi botrány” című, helyzetkomikummal is bíró forrásnál érzékeltem ezt főleg. Kiemelendő a szerkesztők körültekintő, alapos munkája, ugyanis számos forrás nagyon összetett értékeket közvetít mind a profi kutató, mind az érdeklődő olvasó felé. Az adott témakör mellett számos más eseményről, témakörrel is vallanak a dokumentumok. A kötet igen gazdag fotódokumentációval rendelkezik, amely kiválóan egészíti ki a közölt írásos emlékek forrásértékét.

Természetesen az ipari fejlődést igazoló források hangsúlyosak a gyűjteményben, és ezek értelem szerűen Salgótarján esetében számottevőek. E település a kötet által tárgyalt időszakban még az úgynevezett köztes kategóriában, a se nem város, se nem falu státuszban létezett. Ám fejlődését nyomon követhetjük e források segítségével, a gazdasági és társadalmi élet dokumentumai mellett. Az 1860-as években megalakult Salgótarjáni Kőszénbánya Rt.-ről, a település szénbányászatáról azonban nem találunk közvetlen forrást, csak tükröződő iratokat a helyi acélgárral kapcsolatosan.

A viszonylag lassú és egyenetlen igazgatási és strukturális változásokat számos dokumentum igazolja a kiadványban. A vármegyei közigazgatás mellett Losonc és Salgótarján igazgatási struktúrájáról szerezhetünk ismereteket, jelen van a rendészeti témakör (rendőri szervek és a tűzoltóság) számos hatósági dokumentum révén. A vásártartástól kezdve az útviszonyoktól át a helyi temető állapotáig, a különféle közérdekű létesítményekig terjed a források tárgyköre. Ide tartoznak azok az intézkedések is, amelyek a települések változásait mutatják, de olvashatunk tudósítást a homokterenyei 1867. évi földrengésről, a Szügy községben a futóhomok megkötésére javasolt fatelepítésekről is.

A megye és jelentősebb településeinek aktuális társadalmi, politikai helyzetéről főleg a választásokkal összefüggő dokumentumok alapján értesülhetünk a hivatali jelentések mellett. A közegészségügyi források közül az egész országot végigpusztító úgynevezett második kolerajárványról és az annak megelőzésére tett intézkedésekről olvashatunk, olyan más forrásokkal együtt, amelyek a körösvosok, gyógyszereszek mindennapjaiba vezetnek be. Szó szerint is, mivel a gyakori kivizsgálások alkalmával a helyiek életkörülményeibe is bepillanthatunk. De találhatunk dokumentumokat a losonci polgári ápdáról és közokházzal, és nagyon részletes beszámolót olvashatunk a Losonci Híradó 1878. évi 16. számát idézve a zsélyi fürdőről, ásvány- és gyógyvízének hatásáról is. Külön kis blokkot alkotnak a millenniumi ünnepek dokumentumai, amelyek a megyeszékhely mellett a losonci, sziráki, lőrinci és selypi ezredévi megemlékezésekről számolnak be, elsősorban a helyi sajtó tudósításait felhasználva. Az újságírók tollából értékes kiegészítést nyernek a közgyűlési jegyzőkönyvek és a száraz adatsorok.

A megye műveltségi viszonyait, kulturális életét számos forrás érzékelteti, nagyon összetett módon, összhangban azzal, hogy

ez a témakör számos területet ölel fel. Találhatunk a források között a különböző szintű iskolaügyre vonatkozó dokumentumokat, múzeum- és nyomdatörténeti, sőt újságalapítással kapcsolatos adatokat, de egyesületi rendezvényekről, cigányzenészekről és a megyeszékhelyen létesítendő kultúrpalota- és színháztervekről is képet kaphatunk a Nógrád vármegyei Casino Egyesület tervezetét átolvasva. A megye és néhány kiemelt település műveltségi viszonyairól a helyhatósági beszámoló jelentések is tudósítanak. E témakörhöz vehetjük az emléktábla- és szoborátadásokat, nekrológokat, megemlékezéseket is a jeles egyeniségekről, a királyköszöntéseket, illetve ellenpólusként a Kossuth Lajos emlékének felidéző tudósításokat, valamint a Rákóczi-, Madách- és Mikszáth-kultuszt felelevenítő forrásokat. E dokumentumok zöme az adott korszak kulturális közege mellett a társadalmi viszonyokról is összetett képet ad, eltérő tartalmuk, adataik és stílusuk ellenére is. Talán éppen ez bennük a figyelemfelkeltő; mindenesetre éppen ez az összetettség igazolja, hogy érdemes lett volna elgondolkodni a források tematikai csoportosításán.

A kötet címe alapján érdemes megemlíteni a Mikszáth-kultusszal kapcsolatos egyetlen forrást is, amely az író halála előtti évben, 1909 októberében keletkezett. Nógrád vármegye törvényhatósági közgyűlése külön határozatban örökítette meg a megye nagy szülöttének érdemeit írói munkásságának negyvenéves jubileuma kapcsán. Ebben a különböző megemlékezésekről, a megye által létrehozott két tanügyi alapítványról, s az író szülőfalujának, Kürtabony (Szklabonya) Mikszáthfalvára való átnevezéséről döntöttek.

A forrásgyűjtemény négy évtizedet ölel fel, éppen azt a korszakot, amikor a dualizmus adta országos szintű változások Nógrád megyében is számos területen jelentkeztek, persze eltérő intenzitással. A szerzők/szerkesztők érdeme, hogy ezt az értékteremtő periódust nagyon sokszínű forrásapparátussal tudták az érdeklődők elé tárni. Újabb értékes történeti munkával gazdagodott a megye múltjával foglalkozó szakirodalom, amely a szakfeladatokra, a koncepcióanalízis forrásfeltárásokra, az elemző szintézisek elkészítésére is felhívta a figyelmet.

Márfi Attila

Eötvös György–Balázs Gábor: Egy Eötvös család története. Olvasókönyv apámnak. Tarsoly Kiadó. Budapest, 2013. 334 p. (ISBN 978-963-9570-56-6)

Eötvös György és Balázs Gábor könyve nagyon szép választ ad arra, hogy miért is fog valaki családtörténet-kutatásba. A kötet, amely az Eötvös család történetét foglalja magában, Eötvös György több mint húsz éven át tartó gyűjtő-kutató munkájának eredményeit adja közre, amelynek rendszerbe foglalása, szerkesztése már szerzőtársával, Balázs Gáborral közös munka eredménye. A kötet hátlapján szereplő rövid leírásban annak a kíváncsiságnak a megfogalmazása olvasható, amelyet egy múltját nem ismerő, ezért gyökereit kereső, meghalt családtagjainak sorsát kutató, a saját maga és ősei közötti folytonosságot kereső ember érez: „Soha nem mélyedtem volna el ebben a kutatásban, ha mindezek az érzések nincsenek bennem.” A szerző jöllehet családtörténet-kutatás a hivatása, ám eddig mások történetét tárta fel. Tapasztalatai segítették, hogy e munka

ne csupán adathalmaz legyen, hanem valóban sikerüljön családtörténetté formálni.

A kötet ismertetése során esősorban nem tartalmi összefoglalásra törekszem, nem is „hibavadászat” a célom, hanem az, hogy egy jól sikerült, érdeklődésből írt, sok forrást és adatot felhasználó családtörténeti munka módszerét bemutassam.

A kötet nem a szakembereknek, történészeknek szól, hanem egyrészt saját családjának állít vele emléket Eötvös, másrészt a családtörténet iránt érdeklődőknek ad útmutatást. Utóbbit anélkül teszi, hogy ez vállalt feladata lenne, mégis nagyon jó példát szolgáltat arra, hogyan érdemes egy család történetét megírni. Nem (csupán) a családfa megrajzolása volt a cél. Hogy mennyire nem, az abból is kiderül, hogy a lelkiismeretes kutatás ellenére természetesen nem mindig sikerült minden szükséges anyakönyvi adat összegyűjtése, mivel azonban más forrásokat is áttekintettek, így előkerült számos tény, amelyből egy-egy portré jól megírható volt. A cél a feltárt adatok segítségével feltérképezett családtagok alakjának megjelenítése, sorsuk követése, s a família történetének megrajzolása oly módon, hogy az egyes korszakok történeti eseményeibe ágyazva mutassa be történetüket, s magyarázatot is adjon – ahol ez lehetséges – a családon belüli eseményekre.

A címválasztás már eleve utal arra, hogy a kötet nem egy országosan ismert család történetét dolgozza fel. Éppen az Eötvös név közismert volta miatt is születhetett ez a cím. A műfaji meghatározás olvasókönyv, címzettje pedig Eötvös György édesapja. Joggal nevezi olvasókönyvnek munkáját a szerzőpáros, hiszen számos dokumentum szövege szerepel a kötetben. Az Országos Levéltár helytartótanácsai anyagából származó hivatalos levelek szövege, céhekre vonatkozó jelentés Budapest Főváros Levéltára tanácsai anyagából, polgárjogra vonatkozó kérelem, anyakönyvi bejegyzések, nemességvizsgálattal kapcsolatos vármegyei iratok, halottkémi jelentések, gyászjelentések, magánlevelek, levelezőlapok, színlapok, plakátok szerepelnek a könyvben. A felsorolt források szövegének közlése mellett egyes dokumentumok képét is láthatjuk, a jól olvasható anyagokat, például gyászjelentéseket, vagy néhány anyakönyvi bejegyzést képként közölnek szerencsés egyensúlyt tartva ezzel. A magyarázó szövegben számos forrásra történik hivatkozás is, amelyek szövege és/vagy képe meg is jelenik a kötetben.

A család történetét a könyv – amely napjainkig követhető – nem önmagában tárgyalja, hanem beillesztve az őket körülvevő kisebb közösségek történetébe, valamint a tágabb, nagyobb egységbe, az ország korabeli történetébe. Nem követi el azonban azt a hibát, hogy egy-egy korszakról részletes, több oldalon keresztül tartó magyarázatot tartson, csupán annyit közöl, amennyi a családban történt esemény értelmezéséhez szükséges. Ilyen például, amikor az 1848-49-es év kolerajárványának áldozatul esett egyik családtag történetét dolgozza fel. Néhol azonban felbukkannak a magyar történelemre vonatkozó felesleges általánosítások, amelyeket talán szerencsés lett volna kivenni, ám ezek előfordulása nem zavaró mértékű.

A könyv bevezető fejezete a genealógiáról ad rövid áttekintést, a családfakutatás történetéről, magyarországi eredményeiről, valamint a genealógia különböző forrásairól. Az egyébként jól sikerült kötet többi részétől műfajilag is eltér e kis összefoglaló, bár célja érthető: a laikus olvasót szeretné útbaigazítani, mi is e történeti segédtudomány. Mivel e célt éppen a könyv többi része szemlélteti nagyon szépen, a módszertani bevezetőt szerencsésebb lett volna elhagyni. Már csak amiatt is, mert a források ismertetésénél az alcím

Szájhagyomány, régen elfeledett családi feljegyzések, fényképek: a család-fakutatás forrásai címet viseli, míg a fejezet nemcsak a címben szereplő, hanem a hivatalos írott forrásokra is kitér logikus csoportosításban. Ám a cím egyrészt nem foglalja össze pontosan a tartalmat, másrészt a forrástípusok csoportosítását sokhelyütt olvashatják az érdeklődők, szakszerű, áttekinthető módon, ezzel nem kellett volna terhelni a kötetet.

A könyv felépítése logikus és követi a családfa jelen felé vezető, a szerzőket érdeklő ágainak állomásait. A két összefonódó család – Bánovics és Eötvös – eredetét tárgyaló fejezeteket követően az immár összekapcsolódott familia egy-egy családtagjának alakja köré épül a további mondanivaló. Az ősanayi ág, a Bánovics, nemesi címmel rendelkezett, történetüket az 1700-as évek elejétől követhetjük nyomon, amikor is felbukkannak Nyitra vármegyében. Az Eötvös-ág – amely iparos ősöket mondhat magáénak – történetét a 18. század végétől tárgyalja a könyv. A család történetét oly módon ágyazza a történelem eseményeibe, hogy mindig van kapcsolódási pont például a magyar történelem egy konkrét eseménye és a családban történtek között. Egy ilyen példát említünk: az 1854-es évnek nagy eseménye volt I. Ferenc József és Erzsébet (Sisi) esküvője. Az uralkodóra irányuló figyelem még inkább jelentőssé tette születésnapjának hivatalos megünneplését is. Az Eötvös család egyik tagja, Némethy Györgyné Eötvös Borbála (Borcsa), a Nemzeti Színház művésznőjeként fellépett azon az ünnepi előadáson, amelyet az uralkodó születésnapjának tiszteletére szerveztek. Apróság, de a történelem nem nagy összefüggéseit kutatók sokan éppen arra kíváncsiak a múltból, hogyan éltek a hétköznapi emberek, hogy éltek ősök, mit csinált az általuk kutatott személy egy bizonyos időszakban. A házasság, a családi élet, de akár a temetkezés kapcsán is igyekeznek rekonstruálni a szerzők a feltételezett történetet. Ahol ellentmondásra bukkannak, ott egyrészt jelzik, hogy egyes adatok ütköznek, esetleges hiány esetén is felhívják a figyelmet arra, hogy bizonyos kérdésekben, jobb híján, közvetett módon tudnak csak állást foglalni és kérdéseikkel világitanak rá a problémára. A jól összekapcsolt mikro- és makrotörténeti adatok mellett azért van néha túlzás is, amikor a komáromi ágról például azt olvashatjuk, hogy egyáltalán nem zárható ki, hogy valaki közülük ismerte az 1797 áprilisában Komáromba, a nemesi felkelők gyűlésére látogató Csokonai Vitéz Mihályt.

Ahol szükséges, jól érthető magyarázatokkal igazítják útba az olvasót. Ilyen például az *Eötvös János fiatal évei* című fejezetben a komáromi asztaloscéh kapcsán a céhekre vonatkozó magyarázat, amely nemcsak érthetőbbé teszi a családtörténet ezen szakaszát, de fontos fogalmakat is közöl, értelmez. Mind a polgári társadalom, a céhes közeg, mind a nemesség mint réteg jelen van a családban. A társadalmi csoportok jellemzői is megismerhetők az egyes családtagok sorsán keresztül. A család leszármazását több fejezetben is – ahol szükséges – ábrával szemléltetik, jegyzék formában ábrázolva a családi viszonyokat. A családfára mint vázra társadalomtörténeti beágyazottsággal, logikus magyarázatokkal, fogalmak értelmezésével, forrásszövegekkel, illusztrációkkal építik fel a történetet. Míg az egyes adatok fellelésétől a családról megrajzolható képig eljutunk, cseppet sem didaktikusan, megismertetik az olvasót egy módszerrel, amely érdekes családtörténeti munkát eredményez.

A bőségesen illusztrált könyvben a dokumentumok fotói mellett igen sok családi fénykép bukkan fel, másutt pedig a tárgyi, a képi és a szöveges források összekapcsolásával tudnak érdekes részletet

közölni a család történetéből. (Például az Eötvös János készítette padok fotója a kiskunhalasi református templomban, és egy helytartótanácsi dokumentum szövege Eötvös asztalosmesterré válása kapcsán.) Az illusztrációk fekete–fehérben, jó minőségben, a szövegek olvashatóan jelennek meg.

A kötet igyekezett megrajzolni az ősök portréját, jellemét is. Ez nem áll a tudományos megközelítéssel ellentétben, feltéve, ha elégendő adat áll rendelkezésre, amelyből logikus és érvekkel alátámasztható következtetések vonhatók le.

Történetmesélése – és itt nem véletlenül használjuk, hangsúlyozom jó értelemben, e kifejezést – nem csupán érdekfeszítő, de jó érzékkel adagolja a családtörténeti adatokat, a tényeket, a szűkebb-tágabb történelembe ágyazó magyarázatokat és az érdekességeket. A fellelt információk segítségével következtet, rekonstruál, kérdéseket tesz fel, s igyekszik magyarázatot találni rájuk, vagyis megteszi, mindazt, amit a történeti munkák szerzőitől várunk: adatai alapján rekonstruál és értelmezi a múltat.

Nagy erénye, hogy stílusa nem tudálékos, nem akar több lenni vállalásánál, mégis – talán éppen emiatt – e többnyire jól szerkesztett mondatokban, könnyedén megfogalmazott szöveg több lett, mint családi emlék. Itt-ott tapasztalható csak felesleges mondat, néha szóismétlés.

Forrásait megjelöli, lábjegyzeteket alkalmaz, ezek egyrészt a törzsszöveget kiegészítő magyarázatokat tartalmaznak, másrészt a szövegben közölt levéltári források jelzeteit adják meg. A dokumentumok adatai egységes szerkezetben, átláthatóan szerepelnek, s egyértelműen azonosíthatók és visszakereshetők. A kötet végén irodalomjegyzék és levéltári forrásjegyzék is található, utóbbiból és a jegyzetek szövegéből is kiderül, hogy több intézményben kutattak és sokféle forrástípust tekintettek át a szerzők.

A könyv borítója összhangban van belső tartalmával. A kemény táblás pasztell színű borító lehullott őszi falevelek fotóját és egy régi fekete-fehér családi fotót felhasználva idézi meg az időutazás hangulatát, amely hatást a cím és az alcím betűtípusa is erősíti. A könyv egyértelműen a genealógiai kutatás iránt érdeklődő nagyközönség érdeklődésére tarthat számot.

Kovács Eleonóra

Kis füzetben nagy segítség a család-kutatáshoz. 1. (Szerk. Ari Ilona–B. Sípos Gabriella.) Aba-Novák Kulturális Központ, Szolnok, 2012. 78 p. (ISBN 978-963-08-4850-3); *Kis füzetben nagy segítség a család-kutatáshoz 2.* (Szerk. Ari Ilona–B. Sípos Gabriella–Kollega Tarsoly István.) Aba-Novák Kulturális Központ, Szolnok 2014. 80 p. (ISBN 977-206-40-2302-8; ISSN 2064-0234)

Egy füzet-sorozat első két darabjának ismertetése jó alkalmat ad arra is, hogy bemutassuk, milyen irányt vesz az első részben jelzett célkitűzés, amely a család-kutatás iránt érdeklődő kezdő és tapasztaltabb érdeklődők szakmai segítségét vállalta. Jász-Nagykun-Szolnok megyében már évek óta működik az Aba-Novák Kulturális Központ (ANKK) Család-kutató Klubja, ezenkívül Mezőtúron a Bodoki Fodor Helytörténeti Egyesület kebelén belül is – ugyancsak több éve – létezik család-kutató tagozat, de a megyei élet más szereplői is elkötelezetten segítik a családtörténettel foglalkozók egyre jelentősebb táborát. E munka eredményeinek ismertetése érdekében született meg a füzet-sorozat gondolata. A kiadó – Molnár Lajos Milán, az

ANKK igazgatója és a Családkutató Klub alapítója – elkötelezettségét mutatja, hogy vállalkozott a hiánypótló kötetek a megjelenítésére. Az első kötet szerzői között találunk a témában jártas szakembereket és amatőr családkutatókat is.

Hunyadi Lászlónak, a MACSE (Magyar Családtörténet-kutató Egyesület) alapító elnökének ajánló sorait követően Ari Ilona (a Családkutató Klub elnöke) bevezetőjéből megismerhetjük a Jász-Nagykun-Szolnok megyei családkutató műhelymunkát.

Az **első füzet** a családtörténet-írás lépéseinek megfelelően tagolódik, négy fő fejezetben mutatja be a legfontosabb módszertani tudnivalókat és emellett hasznos gyakorlati példákat is igyekszik az olvasó elé tárni. A „Miből írhatjuk meg családunk történetét?” című fejezetben az Ari Ilona és dr. Cseh Géza szerzőpáros útmutatást ad két forrástípus használatáról, a családi és az úgynevezett külső forrásokról. Kétségkívül nézőpont kérdése a források tipizálása (is), ám szerencsésebb lett volna magándokumentumok és közgyűjteményekben található források elnevezést választani, s azon belül könyvészeti anyagok-, írott-, képi-, tárgyi források szerint tagolni.

A családi források között az emlékezet – szájhagyomány, az írott források (például levelek, naplók), és tárgyi emlékek (például fényképek) szerepelnek. Utóbbi esetében is szerencsésebb lett volna a képi és tárgyi forrás megkülönböztetést alkalmazni. A külső forrásokként a családkutatók számára a család ismeretségi körén kívül fellelhető forrásokot adják meg a szerzők. A szerzők ugyanakkor helyesen hívják fel a figyelmet a személyes emlékezett forrásainak (legyen az szóbeli, vagy írásbeli) forráskritikájára (emlékezet pontossága, szubjektivitás), ugyanakkor a hivatalos dokumentumokban rejlő információkat kiegészítő szerepére. A fejezet végén a felsorolt forrástípusok fellelhetőségére vonatkozóan adnak ötleteket.

A kutatás az anyakönyvekben című – három egységre tagolódó – második fejezet talán a legfontosabb része a könyvecskének. Az első egységben Berkes József az olvasót az anyakönyvek történetével ismerteti meg. Bemutatja a fejlődést a nyugat-európai és bizánci kezdetektől a népvándorláskori elfelejtődésen át, az érett középkori és koraujkori újbóli meghonosításig, valamint részletesen foglalkozik a magyarországi anyakönyvezés történetével. Kitér az egyes felekezetek anyakönyvezési szokásaira, majd megismerttet minket az 1895-től megvalósuló állami anyakönyvezési gyakorlattal. Olvashatunk még az anyakönyvi bejegyzések koronkénti és felekezetenkénti sajátosságairól, a családnevek kialakulásáról és eredetéről, a névadási szokásokról és a névmagyarosítás okairól. Ez a fejezetrész az anyakönyvek kutatásához ajánlott irodalomjegyzékkel zárul.

A második részben Ari Ilona és dr. Cseh Géza arra kérdésre ad választ, hogy mit érdemes tudni az anyakönyvekről a családfakutatás készítéséhez. A rövid történeti áttekintés után a magyarországi anyakönyvezés részletes ismertetése következik. Egy Jász-Nagykun-Szolnok megyei példán keresztül mutatják be a szerzők az anyakönyvekben való kutatás lehetőségeit.

A fejezet harmadik egysége (Ari Ilona munkája) gyakorlati példákon keresztül ismerteti a három legfontosabb, a születési (keresztelési), házassági (esketési), valamint a halálozási anyakönyvek sajátosságait, s a két fő kutatási módszer – a céltudatos egy-egy adat keresésének, vagy a minden számításba vehető adat kiírásának – bemutatásával zárul.

A kötet harmadik és negyedik fejezete Ari Ilona munkája. A harmadik fejezet az anyakönyvek adattartalmával, jellegzetességeivel

foglalkozik, inkább informatikai-statisztikai megközelítéssel, mint történeti szemlélettel. Az összegyűjtött adatok rendszerezéséhez és rögzítéséhez kapunk módszertani segítséget, konkrét példákon keresztül. A negyedik fejezet a befejező munkálatokat, a családfák készítését, majd a családtörténet megírását tárgyalja. A kézzel rajzolt, vagy számítógépes programmal készített családfa-mintákat mutatja be a szerző, amelyekből mindenki igénye szerint válogathat. Ezt követően a családtörténet két fő részét, szöveges részt és a hozzá kapcsolódó dokumentálást segítő javaslatokat tárgyalja. A szöveges rész taglalásánál felhívja a figyelmet arra a nem elhanyagolható tényre, hogy nem mindegy, kinek szánjuk az elkészített munkát: szűk családi körnek vagy a nagyobb nyilvánosságnak. Fontos továbbá, hogy a családtörténet író igyekezzék beleélni magát az általa éppen vizsgált kor körülményeibe, ehhez felhasználhatók a már meglévő családtörténeti munkák, de a helytörténeti vagy szépirodalmi művek is. Helyes a szerzők azon alapelve, hogy nincsenek általánosan mindenkire érvényes szabályok, ezért a füzetben a sokszínűsége törekedtek, és igyekeztek kerülni, hogy bármely módszert egyedül üdvözítőnek mutassanak be.

A kötet fejezeteihez öt melléklet kapcsolódik. Vélhetően a saját kutatásokban megélt problémák sarkalhatták a szerzőket olyan szedetek összeállítására, amelyek az idegen nyelvű, jellemzően latin szövegű anyakönyvek adatainak megértését segítik. Az 1. számú melléklet a gyakori latin kifejezésekről az anyakönyvekben Gyimesi Imre családkutató gyűjtése, amelyet Berkes József egészített ki. A kezdő családfa kutatók számára igen hasznos anyag, hiszen valószínűleg nem rendelkeznek latin nyelvismerettel, viszont még a 19. század során is latin nyelven anyakönyveztek. Hasonló célt szolgál a Berkes József által összeállított felekezeti anyakönyvek fejleceinek bemutatása, valamint a hónapok megnevezését tartalmazó összeállítás, amely Gyimesi Imre összegzése. A családkutatásban felhasználható internetes oldalak Ari Ilona gyűjtése. Bár a családkutatással kapcsolatos honlapok száma, azok adatai folyamatosan bővülnek és változnak, de e viszonylag bőséges válogatás mind a magyar, mind a nemzetközi, ismert és kevésbé ismert adatbázisokra egyaránt felhívja a figyelmet, s jó tájékoztatást ad az elinduláshoz. B. Sípos Gabriella az 5. mellékletben a halált okozó betegségek latin-magyar szótárát Szokoloszy Bertalan esperes plébános Anyakönyvvezetők szótára című kiadványának II. fejezete alapján állította össze. Ez a kis szöveget még a latin nyelvű ismeretekkel rendelkezők számára is hasznos lehet, már csak azért is, mert az orvosi latin kifejezésekkel általában még a jogász vagy bölcsész végzettségűek sem kerülnek kapcsolatba, a halotti anyakönyvek szövegének értelmezésekor azonban szükség lehet rájuk.

A füzet sorozat **második kötete** 2014 decemberében látott napvilágot. A szerkesztőbizottság kibővült dr. Kollega Tarsoly Istvánal, a Magyar Családtörténet-kutató Egyesület (MACSE) elnökével, aki szakmai tapasztalatával és segítőkészségével járult hozzá a kötet megjelenéséhez. A füzet szerzőgárdája is részben megváltozott. Miután e második számot a szerkesztők továbblépésnek szánták, ezért a lehetséges kutatás más területeit világitották meg a magyar társadalom rendi tagozódása alapján.

A nemesség és más kiváltságos rétegekről szóló első fejezet – a korábbi kötetből már megismert Ari Ilona és Berkes József – munkája. Egy rövid történeti áttekintés után kiemelten a köznemesség jellegzetességeit taglalja Ari Ilona. A főnemességgel érthető okokból nem foglalkozik, hiszen valószínűleg egy átlagos családkutató

felmenői között kevés arisztokrata ős található. Ez – mivel a kötet praktikus célokat szolgál – nem helytelen, hiszen a megadott szakirodalomban e tárgykörben is találhat az olvasó segédanyagot. A szerző külön tárgyalja az erdélyi nemesség sajátosságait, de más kiváltságos, például a foglalkozáshoz vagy a helyhez kötött rétegekről is szó esik. A nemesség kutatás levéltári és könyvtári forrásairól szóló fejezetében Berkes József módszertani útmutatással szolgál a kezdő kutatóknak. Felhívja a figyelmet e munka buktatóira, s olyan, a kezdők számára kevésbé ismert forrásokat is bemutat, mint például a halotti címerek.

A közrendűek című fejezet dr. Pandula Attila munkája. Írásában áttekinti a közrendűek kutatására vonatkozó különböző korszakokból származó történettudományi álláspontokat, s felhívja a figyelmet a korszerű szemlélet fontosságára. Munkájában forrástípusokat is ismertet, bemutatva az azokban fellelhető adattartalmakat. (anyakönyvek, családkönyvek, országos összeírások, peres iratok stb.) először a mezőgazdaságból élő népességre vonatkozóan. A polgárságról szólva bevezetéképpen a városok kialakulását, történelmi szerepüket és típusaikat is tárgyalja, hiszen a családkutatás szempontjából nem szűkíthető le a szabad királyi városok polgárjogot nyert lakosságára a polgárság fogalma. Figyelemmel kell lenni arra is, hogy a bányavárosok és mezővárosok jogállása eltérő volt. A tanulmány ezen része – miként a parasztság esetében – forrástípusok felsorolásával foglalkozik, sorra véve az azokból nyerhető információk jellemzőit.

Az egyéb közrendűek közül kiemelten az értelmiséggel foglalkozik a cikk, hiszen életmódjukat tekintve leginkább ők állnak közel a polgársághoz. A tanulmány utolsó része pedig az iparosokkal, kereskedőkkel, vendéglátósokkal, bányászokkal kapcsolatos, akiknek céhekbe szerveződött tevékenysége ugyancsak a városokhoz kötődik.

Az MNL Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltárának különleges családtörténeti forrásait Szikszai Mihály tollából ismerhetjük meg. Egy rövid történeti felvezetéssel kezdi írását, hiszen a jelenlegi megye 1876-os kialakítása előtti évszázadokban a megyét alkotó területek különböző jogállással bírtak. A Jászkun Kerületekben nem jobbágyságok éltek, hanem kiváltsággal rendelkező népelemek, akik az uralkodótól úgy nevezett kollektív nemességet kaptak. Az 1745-ös redemptiót követően, a megváltással földet szerzőket és birtokaikat külön nyilvántartásba, a Liber Fundinak nevezett korabeli földkönyvben vezették. Az önálló önkormányzatiság közigazgatási jellegű iratai is (közgyűlési jegyzőkönyvek, kapcsolódó iratok) és az összeírások anyagai is fennmaradtak, mint ahogy az 1848-49-es katonaaállítási lajstromok. Tanácsot kapunk arra is, hogy érdemes a korabeli végrendeleteket őrző helyi előljárósági iratokat tanulmányozni a Vitézi Szék irataival és az 1980-as években

készült településfényképezés anyagával együtt. Az említettek kivül a levéltár egyéb forrásait is sorra veszi a családtörténet-kutatás szempontjából ismertette jellegzetességeiket.

Ahogy már az első kötetnél is a kutatást elősegítő információkkal, szöszedettel és a felismerést megkönnyítő képekkel zárul e füzet is. Berkes József a nagyon terjedelmes, nemességre vonatkozó bibliográfiából a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia területén szerzett nemesség, illetve a honosítással elismert külföldön szerzett nemesi címek szerint válogatott. Érdeme az is, hogy megjelöli azon kiadványokat, amelyek elérhetőek elektronikusan is, vagy reprint kiadásban újra kaphatók. Az anyakönyvek latin kifejezéseiről szóló 2. melléklet szintén Berkes József állította össze, saját több évtizedes tapasztalata alapján, kiegészítve azt Csapó Zoltán családkutató hasonló gyűjtésével. Az első kötetben megjelent latin–magyar szöszedethez hasonlóan ez is tematikusan a latin nyelven íródott anyakönyveken alapul. Egyes kifejezéseket hiába keresnénk szótárakban, ám az iratokban fellelhetők, így a kutatást segítik. A B. Sípó Gabriella által készített 3. mellékletben a foglalkozások és állások latin–magyar szöszedetével találkozhatnak a családkutatók. Ahogy az első kötetben, itt is a Szokolszky Bertalan esperes-plébános által anyakönyvvezetők számára írt szótár szolgált kiindulási bázisként. Ez alkalommal az első fejezetből vett hivatások régi és régies megnevezéseivel ismerkedhetünk meg.

A két kiadvány egyértelműen a gyakorlati munkát segíti, eligazít a források világában, a családtörténet iránt érdeklődő nem szakmai (nem történész, levéltáros) olvasókat célozza meg. Felelőssége emiatt nagy, hiszen a kezdők, a laikus érdeklődők számára szakönyvként/tankönyvként kell működni a köteteknek. A második füzet egyértelmű előrelépés, mind az anyag strukturálásában, mind a történettudományban használatos terminológia alkalmazását illetően. Ebben valószínűleg az is szerepet játszott, hogy míg az első füzet a Klubban elhangzott előadások írott változatát adja közre, addig a második már figyelve az első tartalmára szisztematikusan igyekezett kiegészíteni a korábbiakat. Ez biztató a sorozat további darabjaira nézve. A kiadványok külleme tetszetős. Borítóján – amely Tóth Lajos grafikus munkája – a Családkutató Klub emblémája látható, esztétikus, izléses, tördelése átlátható, a füzetek mérete (A/5) is jól megválasztott, praktikus.

A szerzőket számos visszajelzés bátorítja, hogy törekvésük eredményes, munkájuk hasznos. A szerkesztők úgy tervezik, hogy az első kötet „hagyományait” követve a harmadik füzet ismételtlen előadások szerkesztett változata lesz. A téma kínálta bőséges választék és a két első füzet iránti érdeklődés eredményes folytatást ígér.

Gyenes László

E számunk szerzői

BÁRÁNY ATTILA egyetemi tanár (Debreceni Egyetem)

D. SZAKÁCS ANITA főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára)

GILÁNYI MAGDOLNA PhD-hallgató (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bp.–Piliscsaba)

GYENES LÁSZLÓ egyetemi hallgató (Eötvös Loránd Tudományegyetem, BTK, Bp.)

KATONA CSABA tudományos munkatárs (Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutató-
központ Történettudományi Intézet, Bp.)

KOVÁCS ELEONÓRA főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Bp.)

MÁRFI ATTILA ny. főlevéltáros (Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára, Pécs)

RUSZKAI ZSÓFIA egyetemi hallgató (Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bp.–Piliscsaba)

TÁJÉKOZTATÓ

Szerzőink figyelmébe

A szerkesztőség a beérkezett kéziratok közléséről két anonim szakmai bíráló (lektor) véleményének ismeretében hoz döntést. A szerkesztőség kizárólag olyan kéziratokat fogad el, amelyek megfelelnek a szerkesztőség által előírt követelményeknek. Kérjük a tanulmányok és az ismertetések szerzőit, hogy minden esetben végleges szövegű kéziratokat küldjenek, mivel a korrektúrában a szerkesztők által megszerkesztett kéziratokon érdemi változtatásokra már nincs lehetőség. A szerkesztőség jegyzetapparátussal együtt lehetőleg 0,5–1 íves (20–40 000 „n”) tanulmányokat, recenziók esetében maximum 5 oldalas (10 000 „n”) írásokat vár. Ennél nagyobb terjedelmű kéziratok megjelentetésére is van lehetőség indokolt esetben (maximum 100 000 „n”). Az ismertetéseknél kérjük az ismertetendő mű (művek) pontos bibliográfiai adatait közölni. A tanulmányokban csak a jegyzetekben történik hivatkozás, nem kell felhasznált irodalom- vagy rövidítésjegyzéket készíteni.

Az egységes jegyzetapparátus érdekében kérjük az alábbiak betartását:

- A hivatkozott művek szerzőinek nevét kurziválni kell; nem kurziváljuk viszont szerkesztőjének (szerkesztőinek) nevét. Ez utóbbiakat a jelzett könyv, tanulmánykötet címe után zárójelbe téve adjuk meg (pl. Szerk. Domanovszky Sándor.). Ha egy műnek több szerzője, illetve szerkesztője van, azokat nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól. A szerző(k) neve után a cím előtt kettőspontot tegyünk.
- Az oldalhivatkozásokor kérjük az oldal sorszámát megadni, a tól–ig-oldalszámok és évszámok esetében nagy kötőjelet (–) írjunk (38–40., 61–72.).
- A hivatkozásokor csak a kiadás helyét és évét tüntessük fel, a kiadót nem.
- Ha a hivatkozott mű esetében több kiadási hely van megadva, az egyes helységeket nagy kötőjellel (–) válasszuk el egymástól (pl. Bp.–Debrecen). Ha a kiadás helye Budapest, azt mindig rövidítve írjuk ki (Bp.). A kiadás helye után, az év előtt vesszőt kell tenni (pl. Bp.,).
- Amennyiben a hivatkozott mű valamilyen sorozat keretében jelent meg, a sorozat címét a kiadási hely és év után zárójelben tüntessük fel: pl. (Monumenta Hungariae Historica).
- Ha tanulmánykötetben napvilágot látott cikket idézünk, úgy a hivatkozott tanulmány után az „In:” szócskát írjuk, és közvetlen utána adjuk meg a tanulmánykötet címét és zárójelben a szerkesztőjét/szerkesztőit.
- Folyóiratban megjelent cikkekre történő hivatkozásokor nem tesszük ki az „In:” szócskát. A hivatkozott folyóirat címét kurziváljuk, és utána tegyünk vesszőt; ezt követi az évfolyam vagy kötetszám, majd zárójelbe téve a megjelenés éve, utána az illető évben megjelent szám, végül pedig az oldalszám: pl.: *Történelmi Szemle*, 1 (1958) 1. sz. 52. Az éven belüli számot csak abban az esetben jelöljük, ha a folyóiratnál nem folyamatos a lapszámozás az egyes számok esetében.
- Amennyiben ugyanarra a műre történik hivatkozás, kérjük a hivatkozott szerző családi nevét teljesen megismételve, keresztnévét azonban rövidítve megadni, utána kettős pontot tenni, majd az „i. m.” jelölést használni. Ezt követi az oldalszám. (Pl.: *Nagy I.*: i. m. 32.). Ha egymást követően ugyanarra a műre és oldalszámra hivatkozunk, írjuk, hogy „Uo.” Ha ugyanazon szerző egy másik munkájára, tanulmányára hivatkozunk, úgy az utóbbit/utóbbiakat az előbb idézettől egyértelműen el kell különíteni (pl. rövidített címmel, kerülve az évszámos rövidítést) és erre hivatkozni. Ha szerkesztett műre, forráskiadványra vagy sokszerzős műre történik hivatkozás, akkor a cím után zárójelben közöljük a továbbiakban alkalmazott rövidített címet (pl. a továbbiakban Reg. Arp.). Ha több kötetes műre történik hivatkozás, kérjük minden esetben az idézett kötetszámot, eltérő kiadási hely és év esetén ez utóbbiakat is feltüntetni. (Pl. *Nagy I.*: i. m. XI. k. Pest, 1858.)
- A kéziratokban az évszázadokat – idézetek, tanulmány- és könyvcímek kivételével – arab számmal jelöljük.
- Írásait minden esetben Word for Windows szövegszerkesztő programban készítve juttassák el a szerkesztőségbe elektronikus úton a turul@mol.gov.hu vagy a szerkesztőség tagjainak címére. A szöveget balra zártan írják, és a kurziváláson kívül semmilyen kiemelés (kövérítést, aláhúzást, ritkítást) vagy formázást ne alkalmazzanak. A tapadó írásjeleket is kurziválni kell, ha az előtte álló szó kurzív.
- A betűtípusok megválasztásakor ajánljuk a Times New Roman-t.
- A lábjegyzeteket automatikus számozással kérjük megadni, „lábjegyzet”-programot választva. Így a jegyzetek az oldal aljára kerülnek.
- Amennyiben a kiadandó tanulmányban képet/képeket is kívánnak közölni, kérjük azt/azokat mellékelni, vagy digitális formában a kézírathoz csatolva beküldeni, minden esetben jelölve a kéziratban, az/azok hova kerüljön/kerüljenek. Csak nyomdai szempontból jó minőségű képeket tudunk közölni. A Magyar Országos Levéltár anyagából közlendő képet nem szükséges mellékelni, csak a pontos jelzetet feltüntetni.
- Amennyiben nagyobb méretű táblázatokat kívánnak közölni, melyek meghaladják a folyóirat szedéstükör-szélességét, kérjük azokat a tanulmány szövegének végéhez illeszteni, külön szakaszban. A genealógiai táblázatokat is Word for Windows szövegszerkesztő programban kérjük.
- Csak a jegyzetekben (ld. = lásd, vö. = vesd össze, pl. = például) használjunk rövidítéseket, a főszövegben ne, ott tehát kiírjuk, hogy „például”.
- A főszövegben és a jegyzetekben az idézeteket nem kurziváljuk, csak idézőjelbe tesszük. Az idegen nyelvű (többnyire latin) kifejezéseket, formulákat viszont kurziváljuk.
- A folyóiratban közlésre kerülő tanulmányokról különnyomatokat csak külön igény alapján, megegyezés szerint készítünk. Az aktuális számból a tanulmányok szerzői öt tiszteletpéldányt kapnak, valamint dolgozatukat elektronikusan PDF formátumban.

Példák a hivatkozásokra:

Monográfiák esetében:

Szentpétery Imre: Magyar oklevéltan. Bp., 1930. (A magyar történettudomány kézikönyve II. 3.)

Folyóiratok esetében:

Ghyczy Pál: Kanizsai Dorottya címereslevele 1519-ből. *Turul*, 46 (1932) 68–70.

Szerkesztett kiadvány esetében:

Thallóczy Lajos: Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527. (Az oklevéltárat szerk. Horváth Sándor.) Bp., 1915. (Monumenta Hungariae Historica, Diplomataria XL.) 76.

Tanulmánykötetben megjelent írás esetében:

Kubinyi András: A királyi udvar élete a Jagelló-korban. In: Kelet és Nyugat között. Történeti tanulmányok Kristó Gyula tiszteletére. (Szerk. Koszta László.) Szeged, 1995. 309–355.

Digitális adathordozók esetében:

Engel Pál: Középkori magyar genealógia. CD-ROM. Bp., 2001. Oslis nem.